

MENNESKE, ROBOT ELLER 'BIG MOTHER'?

CPR som omsorgsinfrastruktur i velfærdsstaten

Ideen om universel omsorg er en af grundtankerne i den nordiske velfærdsmodel, hvor staten tager sig af en række omsorgsopgaver, som borgerne har ret til (Dahl et al. 3; Eriksen og Dahl 7; Esping-Andersen 144). Ofte tænker vi på 'varme hænder', når vi diskuterer denne omsorg, men i dag er den i lige så vid udstrækning baseret på informationsteknologi og data. Især er den infrastruktur, der består af personnummeret, CPR-registeret og alle de mange digitale registre, helt afgørende. Således findes der registre over for eksempel borgernes økonomi, sundhed og sociale forhold, og det er netop disse registre, der muliggør velfærdsstatens omsorgsarbejde.

I det følgende diskuterer vi denne registerbaserede omsorg, ligesom vi undersøger, hvilke implikationer den har for forholdet mellem borger og stat. Det gør vi ud fra sociologerne Susan Leigh Star og Karen Ruhleders begreber om infrastruktur og infrastrukturel inversion, hvor en grundlæggende tanke er, at infrastrukturer er svære at få øje på, fordi de er indlejrede i samfundet og i andre teknologier (112). Analytisk må forskningen derfor foretage en inversion, der bringer dem frem i lyset, så de kan blive genstand for debat (Star og Ruhleder 113).

Selvom CPR-infrastrukturen er allestedsværende i den offentlige forvaltning, har forskningen været begrænset. Dog har Peter Lauritsen

(2011) kort skrevet CPR ind i en overvågningskontekst, ligesom forsker i sundhedsdata Susanne Bauer (2014) har undersøgt CPR's implikationer for udviklingen af epidemiologisk forskning og sundhedssektoren. I et nyere studie undersøger STS-forsker Baki Caciki CPR's repræsentation af individet (2024), og endelig findes der enkelte historiske redegørelser skrevet af både forskere og embedsfolk (Krogness; Hansen et al.; Jerlach; Nielsen 'CPR'; Villumsen). Forbindelsen mellem CPR og omsorg er dog ikke blevet undersøgt. Det nærmeste er sociologerne Marja Alastalo og Ilpo Hélen's undersøgelse af den finske pendant til CPR, og hvordan denne kan ses som en slags materialisering af velfærdsstaten (258).

Denne artikels infrastrukturelle inversion udføres med det udgangspunkt, at infrastrukturer kan producere omsorg. Dette ligger direkte i forlængelse af Star og Ruhleders begreb om infrastrukturer og er ligeledes tydeligt i den feministiske filosof Maria Puig de la Bellacasa's omsorgsbegreb, *matter of care*, hvor omsorg er en form for vedligeholdelse, der involverer teknologi (Puig de la Bellacasa 17). Ud fra dette teoretiske grundlag udfører artiklen den infrastrukturelle inversion i to skridt. Først gives et historisk rids af CPR-infrastrukturens udvikling, som viser, hvordan omsorg allerede fra starten blev tænkt ind i strukturens konstruktion og brug, og herefter foretages anden del af inversionen gennem inddragelse af to litterære eksempler, nemlig Knud Sørensens *Et forsvar for robotterne* (1969) og Claus Beck-Nielsens *Claus Beck-Nielsen (1963-2001)* (2003). Disse litterære eksempler viser, hvordan CPR-infrastrukturen konstituerer en bestemt type individ, der er central for velfærdsstatens virke. Individet overgår således til et 'divid' (Deleuze 5), der er opløst i forskellige konstruktioner baseret på bestemte datatyper, som giver en tæt sammenhæng mellem borger og stat, samtidig med at det skaber spændinger og asymmetriske relationer.

CPR-INFRASTRUKTUR OG OMSORG

I 1968 blev CPR (Det Centrale Personregister) oprettet, og som et led heri fik alle personer bosat i Danmark et personnummer. I sig selv indeholder CPR kun nogle ret basale informationer såsom navn, adresse, slægtskab osv. Men med personnummeret kan man principielt knytte informationerne

i CPR sammen med de ofte meget følsomme oplysninger, som findes i de mange digitale, offentlige registre, der skød op efter oprettelsen af CPR. Med personnummeret som nøgle kan man altså tegne et detaljeret billede af den enkelte borger. På den ene side har dette givet anledning til en udtalt modvilje imod en kontrollerende og undertrykkende overvågning (Merklin; Knudemann), men på den anden side giver infrastrukturen også mulighed for udøvelse af omsorg og en effektiv velfærdsstat.

Registreringen af personer i Danmark går mange år forud for indførelsen af CPR. Siden 1645 har det været et lovkrav at føre kirkebøger over fødsler, ægteskaber og dødsfald i alle landets sogne (Krogness 91). Det er imidlertid først i 1920'erne, at egentlige folkeregistre bliver indført i landets kommuner (Villumsen 6). Når man følger den debat, der leder op til etableringen af folkeregistrene, er det tydeligt, at etableringen af en bedre personregistrering knyttes til muligheden for en mere effektiv skatteinddrivelse og dermed forbedrer statens mulighed for at levere ydelser og services til borgerne. For eksempel fremhævede folketingsmedlem Jacob Christensen fra Socialdemokratiet under forhandlingerne om den nye lov om folkeregistre, at "... alle maa være interesserede i at faa dette Lovforslag gennemført, fordi det er urimeligt, at nogle enkelte Mennesker skal slippe for Deltagelse i de Samfundsudgifter, som de retmæssigt bør bidrage til." (Rigsdagstidende 1922-23, 2862).

Man finder imidlertid også en mere direkte tanke om omsorg og en idé om at passe godt på borgerne. Det ses for eksempel omkring 1920 i sagen om Dagmar Overby, der blev kendt som Englemagersken. Overby indsatte adoptionsannoncer i avisen og fik på denne måde fat i spædbørn, som det ikke var muligt for forældrene – oftest moderen – at beholde. Dagmar Overby fik betaling for at overtage børnene, men i stedet for at passe på dem, slog hun dem ihjel. For mange tydeliggjorde sagen et behov for, at staten fik mere kontrol med sine borgere. I en leder i *Politiken* fra 1920 hedder det:

Noget vilde det selvfølgelig hjælpe, hvis man en Gang naaede til en virkelig Registrering af alle Borgere, lige fra deres Fødsel til deres Død. Det mangler til stor Skade og Fortræd i mange Forhold. Har et lille Barn straks faaet sit 'blad' i et Folkeregister, saa er det naturligvis ikke dermed skærmet mod forbryderiske Attentater, men man kan hurtigere og lettere følge det, opspore det og konstatere, om det findes dér, hvor det opgives at være... ("Barnemordersken" 7).

At staten gennem registrering kunne drage omsorg for de efterladte børn er også tydeligt i ideen om, at man bedre kunne holde styr på alimentanter – altså personer der manglede at betale underholdningsbidrag (Rigsdagstidende 1923-24, 1023-1024). Hvis ikke pengene kunne afkræves hos alimentanten, måtte staten træde til.

I tiden efter 2. Verdenskrig, hvor staten begyndte at vokse og tilbyde stadig flere velfærdsydelser, bliver udgifterne til velfærdsstaten betydelige. Dette bringer igen folkeregistreringen i fokus, fordi man fra politisk-administrativt hold ser folkeregistrering som en vigtig nøgle til en effektivisering af velfærdsstaten. I 1950'erne udkommer der således en række rapporter, der beskriver, hvordan en mekanisering af statens offentlige arbejde kan medføre en mere effektiv offentlig sektor. Et af de centrale områder i denne mekanisering var folkeregistrene, da: "betydelige områder af såvel den kommunale som den statslige forvaltning i udstrakt grad bygger på et korrekt og hurtigt virkende folkeregister" (Blunch og Olsen 64). I 1961 nedsatte man et udvalg i Indenrigsministeriet, der skulle overveje indførelsen af edb i folkeregistreringen, og her var der to grundlæggende ting, som man så som en nødvendighed: at man oprettede et centralt personregister, og at man indførte et personnummersystem (Bjørklund Bertelsen 6). Hvis man skulle udnytte edb, måtte enhver borger i Danmark blive repræsenteret igennem et unikt nummer.

Det var et skift fra den foregående, kommunale registrering, hvor man registrerede husstande fremfor individer. Langt de fleste mennesker havde deres oplysninger registreret på såkaldte 'hovedkort', hvor manden var registreret som hovedperson med kone og børn registreret som 'bipersoner' (Villumsen 12-13). Men en individuel identifikation af hver enkelt borger var særligt et krav pga. den kommende kildeskat, hvor skatten nu blev betalt ved 'kilden', dvs. arbejdsgiveren, fremfor at borgeren selv skulle indbetale skatten. Det betød en mere effektiv skatteinddrivelse, og det gjorde det lettere at sørge for, at staten fik de indtægter, den skulle bruge, til at finansiere det voksende velfærdssamfund.

Oprettelsen af CPR-infrastrukturen blev i centraladministrationen imidlertid ikke blot set som et værktøj, der udelukkende kom staten til gode. I en artikel fra 1970 så daværende direktør for Kommunernes Hul-

kortcentraler brugen af edb i den offentlige forvaltning som en mulighed for større transparens og en tættere kontakt mellem stat og borger:

Det synes som om vi politisk ynder at prale med vort sociale – underforstået høje – stade, men at vi i praksis ret ofte skjuler vore sociale goder fra den enkelte borger, som ofte må løbe fra kontor til kontor, et løb kun den ihærdige fuldfører. Er det gensidig kontakt? Nej. Den kan opnås, når EDB anvendes til at meddele borgeren de sociale goder, som han eller hun i en given situation er berettiget til eller kan få kontakt med. (Nielsen "Skattesnyderi og medborgerkontakt" 23-24).

Den moderne, edb-styrede offentlige administration blev betragtet som grundlaget for en velfærdsstat, hvor alle kunne være sikre på, at skattefastsættelsen var ensartet, at alle kunne få de relevante sociale ydelser, og at man effektivt kunne håndtere de mange ekstra opgaver, som staten fik i løbet af 1960'erne. Noget lignende så man i den svenske velfærdsstat, hvor der i det 20. århundrede begyndte at udvikle sig en ide om en fælles interesse mellem stat og borger – og her var bureaukrati og effektiv administration midlet til at realisere denne interesse (Berggren og Trägårdh 24). Ifølge både journalist Henrik Berggren og historiker Lars Trägårdh samt sociolog Gøsta Esping-Andersen er den skandinaviske velfærdsstat kendetegnet ved borgernes tætte relation til staten og særligt, at afhængigheden af familie, sociale relationer og arbejdsgivere er minimeret (Berggren og Trägårdh 31; Esping-Andersen 145). I Danmark bliver CPR og personnummeret et tydeligt billede på denne relation, da borgerne får adgang til velfærdsydelser igennem dette individualiserede personregistreringssystem fremfor en familiebaseret registrering. Samtidig muliggør systemet en mere effektiv stat igennem de store mængder data, der nu kan indsamles om befolkningen til brug i sundhedsforskning og statistik.

Derfor bliver CPR udtryk for en vedligeholdelse af staten, der muliggøres igennem den effektivisering, CPR medfører, samtidig med at denne effektivitet også muliggør omsorgen for borgerne igennem velfærdsydelser. Men denne vedligeholdelse kan også ses som en form for omsorg ud fra Puig de la Bellacasas begreb om *matters of care*, der bygger på de feministiske filosoffer Joan Tronto og Berenice Fishers forståelse af omsorg som en form for vedligeholdelse:

På det mest overordnede niveau foreslår vi, at omsorg betragtes som *en artsaktivitet [species activity], der inkluderer alt det, vi gør for at vedligeholde, fortsætte og reparere vores 'verden', så vi kan leve i den så godt som muligt.* Den verden inkluderer vores kroppe, os selv og vores omgivelser, som vi forsøger at væve sammen i et komplekst og livsopretholdende netværk." (Tronto og Fisher 40, vores oversættelse)

Denne definition har på mange måder en klar parallel til definitionen af infrastruktur (Langstrup, Ballegaard; Alam og Houston; Power og Mee; Power et al.; Weiner og Will). På samme måde som infrastrukturer vedligeholdes igennem bestemte praksisser og standardiseringer, og ligesom de grundlæggende er relationelle og sammenfiltret på tværs af teknologier og praksisser (Star og Ruhleder 112; Bowker og Star 5), er omsorg en måde at vedligeholde og opretholde vores verden på. Ligesom Bellacasa tydeliggør, hvordan omsorg kan ses som en række materielle og sociotekniske praksisser med etiske implikationer, bliver CPR-infrastrukturen igennem denne linse også udtryk for en omsorgsinfrastruktur, der yder omsorg for ikke bare borgerne, men også staten i sig selv.

DET STANDARDISEREDE VELFÆRDSSAMFUND

I dag fremstår CPR-infrastrukturen for det meste ubemærkelsesværdig og usynlig, men i årene op til CPR's indførsel var man særdeles opmærksom på denne nye infrastruktur og de mange administrative fordele, den ville medføre ("Mere Praktisk, Når vi Nummereres"; "Nummerdag i Foraaret"; Mielche). Der er ikke meget direkte kritik, men i en række artikler udtrykkes dog en vis ambivalens over for det nye personnummer og ideen om "at blive et nummer". Et eksempel er artiklen "Farvel Hansen... goddag Nr. 1202291111" fra 1967, hvor der skrives om de mange rationaliseringer, som CPR vil medføre ved dets indførsel. Artiklen konkluderer: "Det er diskret, selv om mennesker af kød og blod er blevet til tal" (Sundberg 12). Ydermere er artiklen illustreret med en stor maskine, der laver en gruppe forskellige mennesker om til todimensionelle figurer på et samleband.

Særligt i kunsten og kulturen ser man en slags inversion, der kaster et kritisk blik på, hvilke konsekvenser den effektive CPR-infrastruktur også byder på. Et centralt værk i denne kontekst er Knud Sørensens digtsamling

fra 1969, *Et forsvar for robotterne*, der udkom blot et år efter indførelsen af CPR og havde forfatterens CPR-nummer trykt på forsiden. Samlingen indledes med det centrale spørgsmål, som er titlen på det første digt: "HVAD ER EN ROBOT?". Her sammenlignes et menneske med en robot: "En robot er et menneske, f.eks./ og måske et menneske der siger:/ Jeg er et menneske." (Sørensen 4). Værkets allersidste digt slutter med et lignende spørgsmål: "(FOR RESTEN, HVAD ER ET MENNESKE?/- et menneske/ er en robot der siger til sig selv:/ Jeg er en robot)" (Sørensen 35).

I digtet "HVERDAGSROBOT. EN HVERDAGSHISTORIE" bliver robot-
tens hverdag beskrevet i et gentagende, monotont sprog, hvor robotten går rutinemæssigt fra en situation til en anden: "Jeg kan li' det./ Jeg kan li' at være med./ Jeg kan li' at være med til/ at få samfundet til at være et samfund./ Det var mit udgangspunkt" (Sørensen 8). Men i dette digt sker et skift i tonen, og linjerne begynder at flyde mere frit, idet robotten stopper op og ikke følger med resten af samfundet:

og rundt om mig blev tingene ved med at ske
uden mig
som om de altid var sket uden mig
og sådan som de engang skal ske
uden mig og jeg stod bare
alene vægtløs som en iagttager.
Jeg mærkede panikken
[...]
Og det var dejligt
at være med igen. Dejligt
at have fundet sig selv igen.
Jeg følte mig
som befriet. (Sørensen 9)

I digtet bliver det at være robot jævnført med en monoton og gentagende hverdag. Men idet robotten træder ud af denne hverdag, melder usikkerhed og en eksistentiel tvivl sig. Selvom digtets tone bliver mindre gentagende og bryder med det ensformige, staccato-agtige sprog, bliver 'robotten' ikke fri. Systemet og hverdagen fortsætter, uanset om robotten tager del i det, og det er først, når robotten træder ind i systemet igen, at den føler sig fri. Ligesom Sørensen bytter rundt på sin formel 'en robot er et menneske/et

menneske er en robot' i starten og slutningen af digtsamlingen, så bytter han også rundt på vores forestilling om frihed og fangenskab. Subjektets identitet ligger ikke uden for den robotagtige, standardiserede hverdag, men derimod er deltagelsen i det mekaniske samfund en forudsætning for robotten/menneskets identitet.

I anmeldelserne umiddelbart efter udgivelsen blev digtsamlingen særligt læst igennem denne linse, nemlig robotten som den velordnede samfundsborger i det opblomstrende velfærdssamfund. I *Information* kaldte forfatter Hans-Jørgen Nielsen det for "sociologisk poesi" og betonedes, hvordan digtet forskød sig fra: "jeget som privatpsykologi og dybde til jeget som flad normalitet og led i en socialgruppe med bestemte normer, attituder, forventninger. Fra det enestående til det fælles" (Nielsen, "Sociologisk poesi" 4). I *Berlingske Aftenavis* blev digtsamlingen beskrevet som "et ærgerrigt forsøg på i en ren lyrisk form at skildre en aktuel livsfølelse i velfærdssamfundet" (Larsen 11). Anmelderne forholder sig dog ikke til forfatterens CPR-nummer, der er trykt på forsiden i større skriftstørrelse end både forfatternavn og bogens titel, og de knytter derved ikke digtsamlingens skildring af subjektet i velfærdssamfundet til ideen om 'at blive et nummer', som opblomstringen af 'edb-samfundet' og introduktionen af CPR medførte. Læser man Sørensens digte ind i denne kontekst, bliver den implicitte ambivalens ved at blive et nummer, som CPR blev mødt af i offentlige medier, tydelig. De viser nemlig, at CPR og den edb-administrerede velfærdsstat medfører en frygt for, at den enkelte borger mister en grad af autonomi og individualitet – og bliver et nummer i rækken, en standardiseret robot i velfærdsstaten. Her er fokus ikke kun på de bedre velfærdsydelser og potentielt mere omsorg for borgerne, som CPR muliggør og heller ikke den øgede mængde overvågning, CPR er udtryk for. Derimod er fokus også på en ny livsfølelse for individet i velfærdsstaten. Ideen om robotten som menneske og spejlingen, mennesket som robot, viser, at teknologi og menneske ikke længere kan ses som adskilte størrelser – de to er uadskillelige i edb-samfundet.

Hvor CPR stadig var helt nyt, da Knud Sørensen skrev sin digtsamling, skete der i de følgende årtier en hastig udvikling, hvor CPR blev en veludbygget infrastruktur, som var: "... en af de vigtigste grundstammer

i fremtidens danske informationssamfund", som der står i Forskningsministeriets rapport *Info-samfundet 2000* fra 1994 (Dybkjær og Christensen 69). I Claus Beck-Nielsens værk *Claus Beck-Nielsen (1963-2001)* fra 2003 bruger han netop CPR-infrastrukturen og den gennemgående digitalisering af den offentlige sektor som udgangspunkt for sin leg med biografisme, fiktion og forfatterpersona. Værket har udgangspunkt i den performance, kunstneren lavede i 2001, hvor han optrådte som Claus Nielsen, der havde mistet hukommelsen – han huskede blot sit navn, og vandrede gaderne rundt i søgen efter hjælp og husly. Men da Claus Nielsen også havde glemt sit personnummer, var det umuligt for ham at få hjælp hos socialforvaltningen og andre tilbud til udsatte. I en artikelserie i *Information* skrev Claus Beck-Nielsen om den fiktive karakter Claus Nielsen og hans forsøg på at få hjælp blandt Københavns sociale tilbud. Senere blev dette til materialet for Beck-Nielsens 'biografi', hvor forfatteren erklærede sig selv for død.

I Beck-Nielsens værk bliver selve det at have et nummer lig med at eksistere. Karakteren Claus Nielsen henvender sig til forskellige sociale tilbud, der alle beder om hans personnummer. Men da han ikke kan præsentere dette, eksisterer han ikke:

Før eller senere må jeg få mig en fremtid, og det kræver, at man eksisterer, her og nu, weisst du, et eksistensminimum! ... Jeg går ind på socialforvaltningen i Mathæusgade, jeg er der præcis, når de åbner, jeg trækker et nummer ... og venter ... – Nummer ti ... – Det er mig, siger jeg så, lykkelig, jeg har fået et nummer ... (Beck-Nielsen 28)

Her bliver selv det lille kø-nummer nok til, at Claus Nielsen får en følelse af at eksistere og være til. Alligevel bliver han sendt fra socialtilbud til socialtilbud, der alle sender ham videre, fordi de mangler hans personnummer for at kunne hjælpe ham. Senere i hans performance lykkes det ham at få et dokument fra socialkontoret, hvor der står, at de ikke kan hjælpe ham: "Hun kommer tilbage, – værsgo, siger hun og giver mig et fint dokument ... "Journalnr. Xx" ... det er så mig ... Nu er der ingen, der kan komme og sige, at jeg bare kan gå på socialen ..." (Beck-Nielsen 74). Men lidet hjælper journalnummeret Claus Nielsen, der i sidste ende må afsløre sig selv som Claus Beck-Nielsen.

I litteraturforsker Jon Helt Haarders bestemmelse af begrebet *performativ biografisme* bruger han Beck-Nielsens værk og iscenesættelse af sin egen død som eksempel på, hvordan forfattere bruger "biografiske oplysninger som allusioner til læsernes kulturelle encyklopædi på fuldstændig samme måde som henvisninger til historiske omstændigheder eller intertekstualitet" (Haarder 5). Haarder knytter sit begreb samt Beck-Nielsens værk til klassiske litterære tekster om forfatterens rolle, som Michel Foucaults "Hvad er en forfatter" og Roland Barthes' essay om forfatterens død, som også, pointerer Haarder, handler om det filosofiske identitetsspørgsmål: "Hvem er jeg?" (Haarder 9). I Haarders udlægning handler Beck-Nielsens værk om et "performativt selv, der ikke har nogen kerne, men som består af en selektion af biografiske elementer" (Haarder 12). På lignende vis har forsker i avantgarde- og performancekunst Laura Luise Schultz brugt Judith Butlers teori om identitet som noget performativt til at vise, hvordan Beck-Nielsens værker udfordrer denne identitetsskabelse og problematiserer, at de normative samfundsstrukturer, der skaber identitet, har konsekvenser for det konkrete, levede liv (Schultz 1000)

Hvor Knud Sørensens værk viser, hvordan sociale og teknologiske strukturer har indflydelse på subjektets identitet ved bl.a. at bruge CPR-systemet som kontekst, sætter Claus Beck-Nielsen spørgsmålstegn ved, om det overhovedet er meningsfuldt at tale om, at en datainfrastruktur repræsenterer et individ. I stedet viser han, at det i den sociale forvaltning og i adgangen til omsorgsydelser på mange måder er personnummeret og den tilhørende infrastruktur, der skaber borgeren. CPR-infrastrukturen er med andre ord grundlæggende performativ og identitetsskabende. Staten kan ikke "læse" borgeren, hvis vedkommende ikke er udstyret med et personnummer, og det kan have alvorlige konsekvenser. Haarder og Schultz' analyse af Beck-Nielsen fremhæver et performativt individ uden en egentlig kerne og en diskrepans mellem repræsentationen af identitet og det levede liv. Noget lignende gør sig gældende i CPR-systemet, hvor borgerens identitet kun findes i de data og kategorier, som systemet opererer med. Registreringen er altså forudsætningen for at eksistere som borger, men reducerer samtidig borgeren til administrative data. Det er prisen for den registerbaserede omsorg: Den muliggør en effektiv omsorg i velfærdssta-

ten, der har medført en tættere relation mellem borger og stat, men den forandrer også, hvad det vil sige at være borger i Danmark.

ET STED MELLEM INDIVID OG STAT

Sørensens og Beck-Nielsens værker viser, at infrastrukturen og særligt personnummeret er meddefinerende for borgerens identitet i relation til staten. Alligevel er CPR-infrastrukturen i vid udstrækning blevet ukontroversiel i dagligdagens praksisser. Sådan har det imidlertid ikke altid været. I slutningen af 70'erne og starten af 80'erne fandt der således en decideret "registerdebat" sted (Hansen et al. 51-52). I medierne blev der luftet mange bekymringer om brugen af personnumre og særligt den stigende mængde af digitale registre i den offentlige administration. Man blev i offentligheden bevidst om, hvor store mængder persondata, personnummeret gjorde det muligt at forbinde med en enkelt person, og formaninger om Big Brother-samfundets komme blev trykt i aviser og bøger (Topsøe-Jensen 5). Som det vil være mange bekendt, stammer begrebet "Big Brother" fra George Orwells roman 1984, hvorfra det har spredt sig til både overvågningsstudier og den offentlige debat. Begrebet er således blevet en væsentlig kritisk ressource, der fremhæver overvågningens undertrykkende og totalitære risici (Lauritsen). Spørgsmål om kontrol, privatliv og personlig integritet fyldte i registerdebatten, og regeringen nedsatte det såkaldte Trolle-udvalg, ledet af højesteretspræsident Jørgen Trolle, der skulle undersøge problemerne med privates retsbeskyttelse i forbindelse med brugen af de nye edb-registre. I deres betænkning fra 1976 betonedes udvalget, at det var nye tider: "Det nye ligger i den almenmenneskelige og universelle angst for vor tids teknologi, der – som ingensinde før – har sat os i stand til at gå tæt på hinanden" (Trolle 13). Forestillingen om Big Brother artikulerer i denne tid frygten for, at staten gennem registrering og denne nye, effektive edb-teknologi kan opnå omfattende viden om borgerne og igennem denne overvågning kontrollere borgerne.

Denne debat forstummede dog relativt hurtigt, og i dag er der ikke mange diskussioner om Big Brother-risikoen i CPR-infrastrukturen. Hvor introduktionen af CPR i 1968 var mange menneskers første møde med

edb (Hansen et. al 91), så var digitaliseringen noget mere udbredt allerede i midten af 90'erne, hvor f.eks. CPR for de færreste var en ukendt eller skræmmende teknologi (Blume 320). Den ovenstående frygt for Big Brother har dog en parallel i en række diskussioner om velfærdsstaten, omsorg og overvågning i slutningen af 00'erne, hvor en række borgerlige politikere beskrev Danmark som en Big Mother-stat, der under dække af at ville yde omsorg for borgerne faktisk tog ansvaret og friheden fra dem. I 2010 tegnede debattør og daværende folketingskandidat for Liberal Alliance, Anne Sophia Hermansen, f.eks. et billede af Danmark i 2020 under overskriften "Danmark, en velfærdsfed voksenbaby" og betonedes, at hun håbede, "at flere danskere i 2020 klipper navlestrengen til Big Mother og genfinder værdigheden i at stå på egne ben" (Hermansen). I lignende vendinger kritiserede daværende folketingsmedlemmer for Liberal Alliance, Anders Samuelsen og Simon Emil Ammitzbøll, også Big Mother-staten: "Samtidig bestemmer mor, hvad du må putte i munden, hvornår du må gå i Brugsen og hvilken type lommekniv, du må gå rundt med" (Ammitzbøll og Samuelsen). Hvor den foregående registerdebat i 70'erne især byggede på en frygt for den nye, altseende Big Brother-teknologi, er denne diskussion en mere principiel kritik af statens rolle som omsorgsgiver. Selvom Big Mother-begrebet ikke er nær så udbredt som Big Brother og i langt større udstrækning et 'debatbegreb', er det interessant, fordi det netop trækker på forestillingen om Big Brother, men fremhæver, at kontrollen går gennem omsorg. Velfærdsstaten er i dette perspektiv derfor ikke et ubetinget gode, men derimod en overformyndersk moder, hvis bestræbelser på at tage vare på borgerne kan medføre et væsentligt frihedstab.

Disse diskussioner fra henholdsvis 70'erne og slut-00'erne følger til dels den historiske udvikling fra Knud Sørensens digte til Claus Beck-Nielsens værk. Både diskussionen om Big Brother og om Big Mother skriver sig ind i en klassisk overvågningsdiskussion – hvornår er overvågning omsorg, og hvornår er det kontrol (Lyon)? I begge tilfælde er fokus primært på staten, der fremstilles som en slags monolitisk magtinstans, der tager noget fra borgerne. Men når man skal undersøge CPR som en omsorgsinfrastruktur, er de to litterære bearbejdnings af infrastrukturen på mange måder mere interessante og nuancerede. Her er det ikke så meget en diskussion om,

hvorvidt CPR er omsorg, eller om det er kontrol – derimod forskydes denne diskussion over til noget, der er mere relationelt og situeret. Således er fokus ikke blot på staten, men på de nye relationer en datainfrastruktur som CPR skaber mellem borger og stat.

En måde at forstå disse relationer på er gennem Berggren og Trägårdhs beskrivelse af forholdet mellem stat og borger i det nordiske velfærdssamfund. Med begrebet "statsindividualisme" beskriver de velfærdssamfundet som en model, hvor borgerens sociale sikkerhed ikke er forankret i familien eller civilsamfundet, men i medlemskabet af et nationalt kollektiv, "folket", som staten har ansvaret for (Berggren og Trägårdh 31). Denne kollektive organisering står imidlertid ikke i modsætning til individualisme. Tværtimod muliggør den en grundlæggende idé om individet som autonomt og uafhængigt af andre. Det er netop denne statsligt sikrede autonomi, der ifølge Berggren og Trägårdh udgør drivkraften i den nordiske velfærdsstats sociale kontrakt (32). CPR-infrastrukturen er et godt billede på dette paradoks mellem kollektivitet og individualitet. Personnummeret fordrer på en gang en større individualisering af borgeren, der har sit unikke nummer, som bruges til at få adgang til velfærdsydelser og derigennem opnå større autonomi. Men nummeret gør det også muligt for staten at pulje borgerne sammen til brug i statistik, sundhedsforskning eller til administrative formål, der giver en mere effektiv stat og derved skal komme kollektivet til gode.

En anden rammesætning af de relationer, CPR skaber, er Gilles Deleuzes konceptualisering af overgangen fra 'disciplinærsamfundet' til 'kontrolsamfundet'. Hvor individer i disciplinærsamfundet blev disciplineret og formet igennem institutioner, opløses individet i kontrolsamfundet i det, Deleuze betegner som et 'divid': en fragmentering af individet, der kun eksisterer gennem registreringer, koder og databaser snarere end som samlet enhed (Deleuze 5). I et sådant kontrolsamfund udøves magt og styring ikke primært gennem disciplin eller tvang men netop igennem de registreringer, koder og databaser, som er forudsætningen for, at man har adgang til f.eks. velfærdsydelser eller omsorg (Deleuze 7). Videnskabs-sociolog Susanne Bauer har peget på, hvordan CPR-systemet er udtryk for denne tankegang, idet individet her opløses og spredes ud i forskellige

datapunkter på tværs af de mange registre, som CPR-nummeret binder sammen (Bauer 216-17). Især Claus Beck-Nielsens værk synliggør, hvordan omsorg ikke eksisterer uden kontrol: Når Claus Nielsen ikke kan modtage hjælp uden et personnummer, er det ikke et brud på systemet, men systemets konsekvens – uden registrering eksisterer borgeren ikke, og dermed er der ingen adgang til omsorg.

Den historiske udvikling fra diskussionen om CPR som Big Brother-teknologi til Big Mother-diskussionen kan delvist forstås som en parallel til overgangen fra disciplinærsamfundet til kontrollsamfundet. Men hvis man tager udgangspunkt i CPR-systemet som enten en Big Brother eller Big Mother, holder man fast i modsætningen mellem individ og stat, ligesom det, som Beck-Nielsens værk viser os, er forsimplet at se infrastrukturen som enten udtryk for omsorg eller for kontrol: De to ting kan ikke skilles ad.

Denne artikels inversion af CPR-infrastrukturen viser netop, at den registerbaserede omsorg ikke kan forstås alene som et spørgsmål om, hvorvidt omsorgen er et dække for kontrol eller en udbygning af statslig magt. Derimod er det vigtigt at forstå CPR-infrastrukturen som en socioteknisk vedligeholdelse, hvor stat og borger er indlejrede i en række relationer, der på én gang både muliggør og afgrænser borgerens autonomi. Kjældgaard har f.eks. tidligere vist, hvordan litterære værker af Henrik Stangerup og Svend Åge Madsen iscenesætter de sociologiske forskydninger, som velfærdsstaten har fordret (89). På samme måde kan Sørensen og Beck-Nielsens værker læses som en iscenesættelse og inversion af den registerbaserede omsorg, der viser, at den på mange måder er så omsluttende, at den forandrer, hvad det vil sige at være borger i Danmark.

KONKLUSION

Denne artikel har gennem en infrastrukturel inversion vist, at CPR, personnummeret og det dertilhørende netværk af digitale registre udgør en central omsorgsinfrastruktur i den danske velfærdsstat. CPR-infrastrukturen muliggør konkrete omsorgspraksisser, men vigtigere har artiklen vist, at infrastrukturen med sin centrale plads i den offentlige administration på mange måder er grundlaget for en vedligeholdelse af velfærdsstaten som

helhed og dermed udtryk for en registerbaseret omsorg, der kommer både stat og borger til gode. CPR er ikke blot en teknisk nødvendighed, men en socioteknisk aktør der strukturerer relationen mellem borger og stat.

Denne relation er imidlertid ikke uproblematisk. På den ene side styrker den individets autonomi igennem effektiv omsorg og bedre adgang til velfærdsydelser, men samtidig er de standardiseringer, infrastrukturen er baseret på, med til at forme borgerens identitet og er derigennem en trussel mod den enkeltes autonomi. I værste tilfælde har den registerbaserede omsorg et ekskluderende potentiale, i hvert fald i forhold til at føle sig inkluderet i velfærdsstaten.

Dette dobbeltsidede forhold i den registerbaserede omsorg er blevet særlig tydeligt igennem henholdsvis Knud Sørensens digte og Claus Beck-Nielsens biografi. Når disse værker læses i relation til CPR, omsorg og infrastrukturelle teorier, nuancerer de forholdet mellem borger og stat og viser, hvordan CPR-infrastrukturen på en gang er konstituerende men også reducerende for den enkeltes identitet. Fremfor ensidige tolkninger af staten som en formynderisk 'Big Mother' eller kontrollerende overvågningsstat, viser de kompleksiteten af, hvordan borgerens identitet er formet af en række forskellige relationer og sammenhænge, og at datainfrastrukturer er vigtige aktører i denne sammenhæng.

I diskussioner om velfærdsstaten, den sociale kontrakt mellem borger og stat samt om statslig omsorg er det vigtigt at tænke datainfrastrukturer og sociotekniske relationer ind i disse tematikker. Et omsorgsbegreb, der kan rumme de sociologiske forskydninger og asymmetrier, som digitalt medieret omsorg medfører, er nødvendigt for at forstå det moderne velfærdssamfund.

RASMUS KORNBEEK, cand.mag. i litteraturhistorie fra Aarhus Universitet, tidligere videnskabelig assistent ved forskningscentret SHAPE, Aarhus Universitet, som del af projektet, *Personnummerets historie*. Følgende artikel er udsprunget af dette projekt.

PETER LAURITSEN, professor i informationsvidenskab ved Aarhus Universitet. Er leder af projektet *Personnummerets historie* og forsker bl.a. i digitalisering, demokrati og overvågning. Har tidligere udgivet *Big Brother 2.0: Danmark som overvågningssamfund* (2011) og *Hvordan får vi et bedre overvågningssamfund?* (2020), som begge indsætter CPR i en overvågningskontekst.

PERSON, ROBOT OR 'BIG MOTHER'?

The Danish Central Person Register as an Infrastructure of Care

This paper argues that the Danish central population register (CPR) can be characterized as an infrastructure of care and that the socio-technical care that the state provides is constitutive of the relationship between state and citizen. The paper uses the methodology of the sociologists Ruhleder and Star to perform an infrastructural inversion that highlights how the central population register, the personal identification number and the related structure of digital registers is vital to the functioning of the Danish welfare state. This inversion is performed in two parts and is theoretically based on the concept of *matters of care* by Puig de la Bellacasa. First, a historical account of the creation of CPR shows how the infrastructure results in not only better and more effective care for the citizen but also for the state, resulting in a close connection between state and citizen. Second, the paper analyzes two Danish literary works that relate to CPR in different ways, *Et forsvar for robotterne* [A Defense for Robots] (1969) by Knud Sørensen and *Claus Beck-Nielsen (1963-2001)* (2003) by Claus Beck-Nielsen. The paper uses the concept of the 'dividual' and 'society of control' by Deleuze to show how CPR creates a complex relation between the effectiveness of the state and the autonomy of the individual citizen. Ultimately, the paper argues that the study of digital infrastructures in the welfare state must emphasize both helpful as well as asymmetrical care relations, and that the concepts of care and control are inseparable.

KEYWORDS

- DA: Velfærd, omsorg, infrastruktur, CPR, teknologi, data, digitalisering, personregistrering, borgerskab, identitet
EN: Welfare, care, infrastructure, technology, data, person registration, citizenship, digitilization, identity

LITTERATUR

- Alam, Ashraf og Donna Houston. "Rethinking Care as Alternate Infrastructure". *Cities*, vol. 100, 2020, s. 1-10.
- Alastalo, Marja og Ilpo Helén. "A Code for Care and Control: The PIN as an Operator of Interoperability in the Nordic Welfare State". *History of the Human Sciences*, vol. 35, nr. 1, 2022, s. 242-65. <https://doi.org/10.1177/09526951211017731>
- Ammitzbøl, Simon Emil og Anders Samuelsen. "Vi Vil Befri Danskerne". *Berlingske Tidende*, 17. juni 2009, s. 11.
- "Barnemordersken". *Politiken*, 14. september 1920, s. 7.
- Ballegaard, Stinne Aaløkke, Astrid Meyer, Christian Dindler og Anders Albrechtslund. "Infrastructuring Ethical Use of Surveillance Technology in Dementia Care". *Co-Design*, s. 1-23, <https://doi.org/10.1080/15710882.2024.2370287>.
- Bauer, Susanne. "From Administrative Infrastructure to Biomedical Resource: Danish Population Registries, the "Scandinavian Laboratory," and the "Epidemiologist's Dream"". *Science in Context*, vol. 27, nr. 2, 2014, s. 187-213. <https://doi.org/10.1017/S0269889714000040>.
- Beck-Nielsen, Claus. *Claus Beck-Nielsen (1963-2001)*. Gyldendal, 2003.
- Berggren, Henrik og Lars Trägårdh. *The Swedish Theory of Love: Individualism and Social Trust in Modern Sweden*. Oversat af Stephen Donovan, University of Washington Press, 2022, <https://doi.org/10.1515/9780295750569>.
- Bjørklund Bertelsen, Aage. *Betænkning Om Folkeregistrenes Medvirken Ved Indførelse Af Elektronisk Databehandling i Den Offentlige Forvaltning m.v.* Betænkning Nr. 329, Indenrigsministeriet, 1963.
- Blume, Peter. *Personregistrering*. Akademisk Forlag, 1996.
- Blunch, K. S. og Willy Olsen. "Rapport over undersøgelsen af eventuel elektronbehandling af arbejdsområder indenfor den offentlige administration". Tilsynsrådets arbejdsudvalg "elektronmaskinudvalget", materiale til undersøgelse af edbcentral og datacentral 1959, Administrationsrådets Sekretariat, Rigsarkivet.
- Bowker, Geoffrey C. og Susan Leigh Star. *Sorting Things Out: Classification and Its Consequences*. MIT Press, 1999.
- Dahl, Hanne Marlene, Lise Lotte Hansen og Laura Horn. *A Care Crisis in the Nordic Welfare States?: Care Work, Gender Equality and Welfare State Sustainability*. Policy Press, 2021.
- Deleuze, Gilles. "Postscripts on the Societies of Control". *October*, nr. 59. 1992, s. 3-7.
- Dybkjær, Lone og Søren Christensen. *Info-samfundet 2000*. Forskningsministeriet, 1994.
- Esping-Andersen, Gøsta. "Three Worlds of Welfare Capitalism". *The Welfare State Reader*, red. Pierson, Christopher, France G. Castles og Ingela K. Naumann. Polity, 2014, s. 136-150.
- Eriksen, Tine Rask og Hanne Marlene Dahl. *Dilemmas of Care in the Nordic Welfare State: Continuity and Change*. Routledge, 2018.
- Fisher, Berenice og Joan C. Tronto, "Toward a Feminist Theory of Care". *Circles of Care: Work and Identity in Women's Lives*, red. Emily Abel og Margaret Nelson. State University of New York Press, 1991, s. 36-54.

- Hansen, Else, Mette Hall-Andersen, Asbjørn Romvig Thomsen og Asger Svane-Knudsen. *Ny viden – gamle idéer: elektroniske registres indførelse i centraladministrationen*. Syddansk Universitetsforlag, 2006.
- Helt Haarder, Jon. "Det særlige forhold vi havde til forfatteren. Mod et begreb om performativ biografisme". *Norsk litteraturvitenskapelig tidsskrift*, vol. 8, nr. 1, 2005, 1-14.
- Hermansen, Anne Sophia. "KRONIKKEN: Danmark, En Velfærdsfed Voksenbaby". *Weekendavisen*, 1. november, 2010, s. 9.
- Jerlach, Torben. "Udviklingen på CPR-området i de seneste 20-25 år frem til 2009". CPR-kontoret, 2009. <https://www.cpr.dk/cpr-systemet/historie>
- Kjældgaard, Lasse Horne. "In loco parentis". *Velfærdsfortællinger*, red. Nils Gunder Hansen. Gyldendal, 2010, s. 65-90.
- Knudemann, Jørgen Oluf. *Registre Og Kontrol*. Informations Forlag, 1980.
- Krogness, Karl Jakob. "Numbered Individuals, Digital Traditions, and Individual Rights: Civil Status Registration in Denmark 1645 to 2010". *Ritsumeikan Law Review*, vol. 28, 2011, s. 87-126.
- Rigsdaltidende 1922-1923, 1. samling, Folketingets forhandlinger, Folketingstidende. <https://www.folketingstidende.dk/>
- Rigsdaltidende 1923-1924, 1. samling, Landstingets forhandlinger, Folketingstidende. <https://www.folketingstidende.dk/>
- Larsen, Steffen Hejlskov. "En robotdigtsamling". *Berlingske Aftenavis*, 10. oktober 1969, s. 11.
- Langstrup, Henriette. "Chronic Care Infrastructures and the Home". *Sociology of Health and Illness*, vol. 35, no. 7, 2013, s. 1008-22, <https://doi.org/10.1111/1467-9566.12013>. Scopus.
- Lauritsen, Peter. *Big Brother 2.0. Danmark som overvågningssamfund*. Informations Forlag, 2011.
- Lyon, David. "Surveillance and the Eye of God". *Studies in Christian Ethics*, 27, no. 1, 2014, s. 21-32. <https://doi.org/10.1177/0953946813509334>.
- "Mere Praktisk, Når vi Nummereres". *Politiken*, 17. november 1964, s. 5.
- Merklin, Jussi. *Registerstaten Danmark*. Forlaget i Haarby, 1979.
- Mielche, Jørgen. "Maskinen, der ved næsten alt om os alle". *Jyllands-Posten*, 10. september 1967, s. 19.
- Nielsen, Hans-Jørgen. "Sociologisk poesi". *Information*, 1. oktober 1969, s. 4.
- Nielsen, Henrik. "CPR – Danmarks Folkeregister". CPR-kontoret, 1991. <https://www.cpr.dk/cpr-systemet/historie>
- Nielsen, Johannes. "Skattesnyderi og medborgerkontakt". *Politiken*, 25. august 1970, s. 23-24.
- "Nummerdag i Foraaret". *Jyllands-Posten*, 24. december 1964, s. 12.
- Pedersen, Carsten Bødker. "The Danish Civil Registration System". *Scandinavian Journal of Public Health*, vol. 39, nr. 7, 2011. <https://doi.org/10.1177/1403494810387965>.
- Power, Emma R. og Kathleen J. Mee. "Housing: an infrastructure of care". *Housing Studies*, vol. 35, nr. 3, s. 484-505.

- Power, Emma R., Ilan Wiesel, Emma Mitchell, Kathleen J. Mee. "Shadow Care Infrastructures: Sustaining Life in Post-Welfare Cities". *Progress in Human Geography*, vol. 46, nr. 5, 2022, s. 1165-84, <https://doi.org/10.1177/03091325221109837>.
- Puig de la Bellacasa, María. *Matters of Care: Speculative Ethics in More than Human Worlds*. University of Minnesota Press, 2017.
- Schultz, Laura Louise. "Precarious Life: Nielsen's Search for a Life beyond Identity". A *Cultural History of the Avant-Garde in the Nordic Countries since 1975*, redigeret af Benedikt Hjartarson et al. Brill. 2022, s. 994-1012.
- Star, Susan Leigh og Karen Ruhleder. "Steps Toward an Ecology of Infrastructure: Design and Access for Large Information Spaces". *Information Systems Research*, vol. 7, nr. 1, 1996, s. 111-34, <https://doi.org/10.1287/isre.7.1.111>.
- Sundberg, Ove. "Farvel Hansen... goddag Nr. 1202291111". *Berlingske Tidende*, 10. september 1967, s. 12.
- Sørensen, Knud. *Forsvar for Robotterne*. Rhodos, 1969.
- Topsøe-Jensen, Claus. "Et stoppested på vej til 1984". *Politiken*, 16. februar 1978, s. 5.
- Trolle, Jørgen. *Registerudvalgets delbetænkning om offentlige registre*. Betænkning nr. 767. Justitsministeriet, 1976.
- Villumsen, Hanne. "Folkeregistreringen 75 år i 1999". Indenrigsministeriet, CPR-kontoret, 1999. <https://www.cpr.dk/cpr-systemet/historie>
- Weiner, Kate og Catherine Will. "Thinking with Care Infrastructures: People, Devices and the Home in Home Blood Pressure Monitoring". *Sociology of Health and Illness*, vol. 40, nr. 2, 2018, s. 270-82, <https://doi.org/10.1111/1467-9566.12590>.

